

KAJKAVSKO PROLJEĆE - (RE)AFIRMACIJA KAJKAVSKE KNJIŽEVNOSTI I KULTURE U VRIJEME HRVATSKOG PROLJEĆA

THE KAJKAVIAN SPRING - (RE)AFFIRMATION OF THE KAJKAVIAN LITERATURE AND CULTURE IN THE PERIOD OF THE CROATIAN SPRING

Mario KOLAR

Doktor znanosti, predavač

Sveučilište Sjever

Trg bana Jelačića 6, Koprivnica

mario.kolar@gmail.com

Primljeno/Received: 16. 8. 2014.

Prihvaćeno/Accepted: 30. 10. 2014.

Pregledni znanstveni rad

Review

UDK/UDC 091 (497.5-24)

272-29 (297.5-24)

SAŽETAK

U pozadini burnih društvenopolitičkih zbivanja povezanih s Hrvatskim proljećem, krajem 1960-ih u sjeverozapadnoj Hrvatskoj se pojavljuju različite inicijative kojima je cilj (re)afirmiranje kajkavskog kulturnog identiteta. U ovome ćemo radu prvo predstaviti sve te inicijative (udruge, časopisi, recitali), a zatim ćemo analizirati njihov utjecaj na kajkavsku književnost i kulturu. S obzirom na brojnost projekata koji se pojavljuju u razdoblju kajkavskog proljeća (1968.-1971.), pri kraju rada zaključujemo kako se u tome razdoblju dogodio novi procvat kajkavske književnosti i kulture. Kao najvrjedniju inicijativu prepoznali smo časopis Kaj koji je i inspirirao sve ostale projekte te je i bio jedini koji je bio potpuno specijaliziran za kajkavsku književnost i kulturu.

Ključne riječi: kajkavska književnost i kultura, Hrvatsko proljeće, kajkavski časopisi

Key words: the Kajkavian literature and culture, the Croatian Spring, Kajkavian periodicals

UVOD

U kontekstu tendencija novijih književnopovijesnih istraživanja koja svoju pažnju usmjeruju prema jezičnim i(li) regionalnim odvjetcima hrvatske književnosti i kulture, kao što su *kajkavska* (Joža Skok) i *čakavska* (Milorad Stojević), a zatim i *slavonska* (Helena Sablić Tomić, Goran Rem), *sjevernohrvatska* (Zvonimir Bartolić), *mediteranska* (Sanjin Sorel, Sanja Knežević) i *istarska* (Bori Domagoj Biletić) književnost, u ovom ćemo radu pažnju posvetiti kajkavskoj književnosti i kulturi, i to njezinoj revitalizaciji krajem 1960-ih. Pritom slijedom koncepta "novog regionalizma" hrvatske književnosti i kulture Vinka Brešića taj odvjetak hrvatske kulture promatramo kao sastavni dio nacionalne kulture, a njegovo proučavanje, kao i općenito problematiziranje regionalnih (i ostalih *partikularnih*, pa tako i jezičnih) dimenzija hrvatske književnosti, razumijevamo kao pokušaj ukazivanja na "neke nove, moguće razine diskusije o nacionalnoj književnosti"¹.

¹ Vinko BREŠIĆ: *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Osijek, Ogranak Matice hrvatske-Grafika, 2004., str. 70.

Do danas su oživljavanju kajkavske književnosti i kulture 1960-ih više pažnje posvetili rijetki proučavatelji, uglavnom suvremenici ili sudionici samih zbivanja², no niti jedno od tih istraživanja nije imalo za cilj prikazati svu kompleksnost sociokulturnog konteksta toga razdoblja, što će nam upravo biti cilj u ovome radu.

KAJKAVSKA KNJIŽEVNOST: OD RASCVATA DO UVENUĆA

Nakon što je u vrijeme ilirskog pokreta izbačen iz javne sfere u svrhu stvaranja nadregionalnog, zajedničkog jezika tada nastajuće moderne hrvatske nacije, kajkavski se jezik, jednako kao i čakavski, u domene javne komunikacije počinje vraćati početkom 20. stoljeća. Naime, kako pokazuje Dubravko Škiljan, unatoč službenoj jezičnoj politici, koja je ponekad i vrlo agresivna i koja, poput one u vrijeme ilirskog pokreta, nije išla na ruku nestandardnim jezicima čije je govornike tjerala da se identificiraju s novima, nacionalnim jezikom, stvarni se govornici "nikada ne uklapaju dokraja u te projicirane identifikacije, već im svojim pripadnostima lokalnim, regionalnim, nadregionalnim i sociolektalnim jezičnim kolektivima... barem djelomično izmiču"³. Drugim riječima, unatoč nastojanjima iliraca za stvaranjem nacionalnog jezika kojem *dijalekti* više ne trebaju, stvarne govornike nitko ne može spriječiti da govore svojim lokalnim jezikom, odnosno da im taj jezik posluži za umjetničko stvaranje.

Tako su ozbiljniji povratak odbačenih regionalnih jezika, kajkavskog i čakavskog, u hrvatsku književnost najavili Antun Gustav Matoš i Vladimir Nazor. Iako rođenjem štokavac, djelujući u zagrebačkoj, kajkavskoj sredini, Matoš u svoju pripovijetku *Nekad bilo sad se spominjalo*, objavljenu u knjizi *Novo iverje* (1900.), integrira kajkavske stihove, danas poznate kao pjesma *Hrastovački nokturno*. Na drugoj strani, Vladimir Nazor u svoju pripovijetku *Veli Jože* (1907.) integrira čakavske stihove, tj. pjesmu *Galeotova pesan*. Nakon Matoševa i Nazorova nagovještaja, "rascvat" (I. Frangeš) književnosti na kajkavskom i čakavskom nestandardnom jeziku događa se zahvaljujući novoj generaciji kajkavskih i čakavskih pjesnika koja se pojavljuje 1920-ih.

Za procvat čakavskog pjesništva zaslužni su prije svih Pere Ljubić, Drago Gervais, Mate Balote, Zvane Črnja i Ivan Bostjančić, a 1934. se pojavljuje i *Antologija nove čakavske lirike* Ive Jelenovića i Hijacinta Petrisa. Što se tiče oživljavanja kajkavskog pjesništva, zasluge pripadaju prije svega Franu Galoviću, Dragutinu Domjaniću, Miroslavu Krleži, Ivanu Goranu Kovačiću i Nikoli Paviću. Posebno je važna godina za povratak kajkavskog jezika u književno stvaralaštvo, ali i jezikoslovne rasprave, bila 1936. kada se obilježavala stogodišnjica ilirskog pokreta. Te se godine, osim Krležinih *Balada Petrice Kerempuha*, pojavljuje studija Stjepana Ivšića *Jezik Hrvata kajkavaca* u kojoj je na temelju akcenatskih svojstava ponudio prvu znanstveno utemeljenu podjelu kajkavskih dijalekata. Ta je godina bila značajna za kajkavski jezik i zbog toga što JAZU (danas HAZU) tada donosi odluku o pokretanju izdavanja *Rječnika hrvatskoga književnog jezika*⁴.

Nakon ove "zvjezdane faze" (M. Kuzmanović) kajkavske književnosti koja je trajala do polovice 20. stoljeća, prva dva desetljeća druge polovice 20. stoljeća u znaku su recesije kajkavskog književnog stvaralaštva, i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu. Što se tiče prve poslijeratne generacije kajkavskih pjesnika, radi se većinom o pjesnicima koji su varirali elemente estetskog repertoara svojih prethodnika (Ivo Sokač, Florijan Andrašec, Ljubica Konjević, Mirko Radušić, Stjepan Draganić, Fran Koncelak, Anđela Vokaun Dokmanović, Stjepan Bence, Ljubica Duić, Stanko Dominić, Milan Krmptić i dr.). No, stanje se u kajkavskom pjesništvu, barem što se produkcije, a djelomično i poetike tiče, bitno mijenja krajem 1960-ih, kada se prvo pojavljuje časopis *Kaj*, a zatim i druge inicijative

² Joža SKOK: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti: književno-povijesne i kritičko-teorijske studije i rasprave*. Zagreb-Čakovec, "Zrinski"-ZZKFFZG, 1985a.; Joža SKOK: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo: eseji, interpretacije i ocjene*. Zagreb-Čakovec, "Zrinski"-ZZKFFZG, 1985b.; Joža SKOK: *Ignis verbi kajkavicae: nove kajkavske studije, eseji i rasprave*. Zagreb, Kajkavsko spravišće, 2007.

³ Dubravko ŠKILJAN: *Govor nacije: jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb, Golden marketing, 2002., str. 280.

⁴ Usp. Božidar FINKA: *O povijesnom rječniku hrvatskoga kajkavskog književnog jezika*. Ljetopis JAZU, 70 (1964), br. 70, str. 403-404.

kojima je cilj (re)afirmacija kajkavske književnosti i kulture. Stoga ćemo u sljedećim poglavljima predstaviti koje su sve inicijative i kako doprinijele ponovnom oživljavanju kajkavske književnosti i kulture krajem 1960-ih.

NOVI PROCVAT KAJKAVSKE KNJIŽEVNOSTI I KULTURE

U pozadini previranja političara oko optimalnog tipa daljnjeg gospodarskog i političkog razvoja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), krajem 1960-ih diljem sjeverozapadne Hrvatske, kao uostalom i u nekim drugim hrvatskim regijama, počinju se javljati mnogobrojne književne i općenito kulturne i društvene inicijative, koje počinju njegovati svoje regionalne kulturne identitete. Tome je pogodovala kakva-takva politička i gospodarska liberalizacija do koje dolazi nakon što veliki protivnik reformi Aleksandar Ranković sredinom 1960-ih gubi svoj utjecaj. Kako objašnjava Tihomir Ponoš⁵, reformistički orijentirano vodstvo SKH na čelu sa Savkom Dabčević Kučar i Mikom Tripalom na zasjedanjima različitih partijskih tijela, ali i općenito u javnosti, prema kraju 1960-ih sve češće pokreće rasprave o ekonomskoj i političkoj nezavisnosti Hrvatske, promjena- ma jugoslavenskoga ustava, slobodi medija, čak i uvođenju višestranačkoga sustava itd. Njihova je nastojanja podržao velik dio hrvatskog naroda, ali i institucija te istaknutih ličnosti.

Prema Hrvoju Klasiću⁶, žarište kritičkog promišljanja jugoslavenskog samoupravnog socijalizma od sredine 1960-ih čine i *Korčulanska ljetna škola* (1963.-1974.) te časopis *Praxis* (1964.-1974.), koji su znatnije utjecali na rastuću, ali i sve nezadovoljniju populaciju visokoobrazovanih mladih ljudi – studente – preko kojih su posredno utjecali na društvo u cjelini. Iako su u načelu bile izvoran "jugoslavenski proizvod", prosvjedne aktivnosti jugoslavenskih studenata bile su dijelom i dio globalnih gibanja. Prema Klasiću, studentski prosvjedi diljem svijeta 1968. bili su motivirani nezadovoljstvom kako studentskim standardom koji je u bio padu, tako i općenito visokoškolskim sustavom koji su (pre)strogo nadzirale političke vlasti. No osim takvih inherentnih im problema, studenti su prije svega reagirali i na općenite probleme svojeg vremena, poput socijalne nejednakosti te u to vrijeme naglašenog militarizma, s kojim je problemom sve i počelo. Što se tiče studenata u Jugoslaviji, Klasić smatra kako su 1968. iskazivali nezadovoljstvo s obzirom na sve nepovoljnije materijalne uvjete studiranja, zatim na prava i dužnosti u sklopu samoupravnih odnosa na sveučilištu, te na aktualni gospodarski trenutak, odnosno s obzirom na besperspektivnost nakon završenog studija⁷. Iako je prvi val prosvjeda diljem Jugoslavije 1968. (tzv. Lipanjska gibanja) ubrzo ugušen, u Hrvatskoj je 1971. uslijedio drugi val, ovaj put pod vodstvom Ivana Zvonimira Čička i Dražena Budiše, te je imao i politički, odnosno nacionalistički, predznak. Studentski prosvjedi u Hrvatskoj, ali i cjelokupan pokret kojem su ciljevi bili demokratizacija društva i osamostaljivanje Hrvatske, a koji je uključivao pojedine institucije, medije te političare i druge istaknute pojedince – ali i puk – danas se najčešće podvode pod naziv Hrvatsko proljeće.

Dulje vrijeme suzdržan (ili neodlučan), Tito krajem 1971. ipak ne odlučuje podržati reformističku struju u SKH. To je postalo vidljivo na zasjedanju predsjedništva SKJ u Karadorđevu 1. prosinca 1971. kada je stao na stranu unitaristički, projugoslavenski orijentirane frakcije SKH na čelu s Vladimirom Bakarićem, a vodeće je hrvatske reformistički i nacionalno nastrojene komuniste, ali i ostale proljećare, podvrgnuo oštroj kritici, a zatim su uslijedili i progoni proljećara čime je Hrvatsko proljeće, nerijetko i policijskim represijama, nasilno ugušeno⁸.

U pozadini tih zbivanja, ali i povezano s njima, u kulturnom se životu Hrvatske istovremeno pojavljuje mnoštvo lokalnih i regionalnih inicijativa koje doprinose *decentralizaciji* i njezina kulturnog života. Dok, dakle, krajem 1960-ih s jedne strane dolazi do buđenja nacionalne svijesti, istovremeno s druge strane dolazi i do buđenja regionalnih kulturnih identiteta.

⁵ Tihomir PONOŠ: *Na rubu revolucije: studenti '71*. Zagreb, Profil, 2007.

⁶ Hrvoje KLASIĆ: *Jugoslavija i svijet 1968*. Zagreb, Naklada Ljevak, 2012.

⁷ Usp. Hrvoje KLASIĆ: *Jugoslavija i svijet 1968*. Str. 88-100.

⁸ Usp. Tihomir PONOŠ: *Na rubu revolucije: studenti '71*. Str. 195-198.

Među prvima se krajem 1960-ih probudila Istra, zahvaljujući prije svega Zvani Črnji koji 1968. u Rijeci pokreće časopis *Dometi*, u kojem se intenzivno počelo raspravljati o čakavskoj i istarskoj književnosti. Okupivši oko sebe književnike i intelektualce, Črnja zatim 1969. u Žminju pokreće pjesničko-kulturnu manifestaciju Sabor čakavskog pjesništva, u sklopu kojeg je osim pjesničkog recitala i natječaja, održan i znanstveni skup o čakavskom jeziku i književnosti. Već sljedeće godine Črnja u Žminju osniva i kulturnu udrugu Čakavski sabor, čiji je prvi predsjednik bio Mirko Božić. Sabor počinje organizirati kulturno-umjetničke i znanstvene programe te pokreće izdavačku djelatnost, iz koje valja posebno istaknuti ediciju *Istra kroz stoljeća* u kojoj je objavljeno šezdesetak knjiga. Zahvaljujući tim, ali i mnogobrojnim nespomenutim inicijativama, Sabor postaje jedan od najvažnijih čimbenika kulturnog života te jedan od glavnih afirmatora istarskog i čakavskog kulturnog identiteta. Danas ima dvadesetak katedri u različitim priobalnim mjestima koje i dalje provode *kulturnu decentralizaciju* na istarskom i čakavskom području.

KAJKAVSKO PROLJEĆE U MEĐIMURJU

Oživljavanje kulturnog života u sjeverozapadnoj Hrvatskoj najveći je opseg doživjelo u Međimurju, gdje je na inicijativu Zvonimira Bartolića 1964. u Čakovcu osnovan ogranak Matice hrvatske (MHČ), a 1970. je na inicijativu tada mladih novinara Dragutina Feletara, Ernesta Fišera i Tomislava Đurića u istome gradu osnovano i Kulturno-prosvjetno društvo (KPD) "Zrinski".

Što se tiče djelovanja MHČ-a, prema Bartolićevim prisjećanjima⁹, posebno su bili aktivni u obilježavanju obljetnica istaknutih ličnosti iz Međimurja. Ogranak je organizirao i mnoštvo različitih književnih priredbi na cijelom međimurskom prostoru (npr. *Rukovet suvremene hrvatske književnosti, Međimurje suvremenoj hrvatskoj književnosti*, obje 1970.) "s ciljem popularizacije hrvatske književnosti, smatrajući da je književnost jedan od osnovnih konstituenata hrvatske nacionalne kulture. Priredbama kao što su književne večeri", nastavlja u svojem osvrtu Bartolić, "Matica hrvatska pridaje posebnu važnost i zbog toga što je poznavanje hrvatske književnosti u Međimurju, kako u međuratnom razdoblju tako – a i još više prije 1918. – bilo vrlo deficitarno"¹⁰. Ogranak je razvio i nakladničku djelatnost te je kroz sedam godina izdao petnaestak knjiga¹¹.

Paralelno je, ponekad i u zajedništvu s MHČ-om, raznoliku kulturnu aktivnost u Čakovcu i Međimurju razvio i krug okupljen oko spomenutog trojca Feletar-Fišer-Đurić. Kao što je vidljivo iz objavljenih arhivskih dokumenata o djelovanju KPD-a "Zrinski"¹², zahvaljujući njihovom entuzijazmu prvo je 1968. obnovljeno izlaženje *Međimurskog kalendara*, pučko-publicističke kalendarske publikacije koja je bila u tradiciji starih međimurskih kalendara još iz 19. stoljeća. No, izdajući prvi broj kalendara ubrzo su shvatili kako je Međimurje "ekonomski nedoraslo da samo kupuje i financira jednu kvalitetnu ediciju poput kalendara, pa je nužno proširiti područje izdavanja", kako je to formulirao Feletar¹³, koji stoga iznosi ideju da se osnuje udruženje/redakcija koje bi izdavalo publikaciju koja bi pokrivala šire područje, odnosno one dijelove Hrvatske na kojima se govori kajkavskim jezikom, i koja bi, sukladno tome, nosila naslov *Kajkavski kalendar*. Redakcija *Kajkavskog kalendara* osnovana je sredinom lipnja 1969. te je pod vodstvom Feletara, koji je bio glavni urednik, ubrzo priredila i izdala prvi broj svojeg periodika za 1970. koji je polučio velik uspjeh – i u kulturno-prosvje-

⁹ Zvonimir BARTOLIĆ: *Ljetopis jednog ogranka do 1971*. Hrvatski sjever, 1 (1996), br. 1, str. 83-89.

¹⁰ Zvonimir BARTOLIĆ: *Ljetopis jednog ogranka do 1971*. Str. 88.

¹¹ Martin Meršić i Vinko Žganec: *Jačkar* (1964); Ernest Fišer: *Nagrizeni anđeo* (1965); Ljubica Duić: *U sjeni maloga grada* (1965); Antun Golub: *Heraj crvenog sela* (1965), Lujo Brezedi: *Mapa radova* (1966); Milivoj Slaviček: *Soneti, pjesme o ljubavi i ostale pjesme* (1967); Nikola Pavić: *Prsten zvenknul* (prir. Z. Bartolić, 1968); Dragutin Feletar: *Iz povijesti Međimurja* (1968); Ernest Fišer: *Drugi silazak* (1969); Đorđe Gavranović: *Međimurske razglednice* (1969); Stijepo Mijović Kočan: *Ja odozdo* (1970); Zvonimir Bartolić i Dragutin Toma (ur.): *Zbornik poezije mladih* (1970); Dragutin Toma (ur.): *Popevka zemlji* (1971).

¹² Jurica CESAR (ur.): *Kulturno-prosvjetno društvo "Zrinski"*. Štrigova, Državni arhiv za Međimurje, 2011.

¹³ Isto, str. 12.

titeljskom i u financijskom smislu. Kalendar je okupio gotovo stotinjak suradnika iz različitih struka te je donosio članke o različitim područjima povezanima s Međimurjem, ali i ostalim kajkavskim krajevima, a dio prostora posvećen je i književnosti, i to više kajkavskoj, nego na standardnom jeziku.

Potaknuti uspjehom nove publikacije spomenuti entuzijasti odlučuju napraviti i korak dalje pa je 8. listopada 1970. uspješno organizirana osnivačka skupština spominjanog KPD-a "Zrinski". Za prvog predsjednika društva izabran je Dragutin Feletar, koji je poticaje za osnivanje udruge objasnio sličnim razlozima koje je za osnivanje MHČ-a spominjao Bartolić: "U Čakovcu i Međimurju u cjelini već se godinama osjeća pomanjkanje kulturno-prosvjetne djelatnosti (...) Uz nedostatak određene kulturno-prosvjetne djelatnosti sve je akutniji i problem izdavačke djelatnosti koja bi se bavila izdavanjem narodu bliskih knjiga, a koje su ipak vrijedne i poučne"¹⁴. Stoga, nastavlja Feletar, "treba osnovati kulturno-prosvjetno društvo, koje bi okupljalo još širi krug entuzijasta, a preko kojeg bi se ostvarili ciljevi prosvjetnog i kulturnog djelovanja na području cjelokupne općine"¹⁵.

Novoosnovano društvo s vremenom je povećavalo svoje članstvo pa kroz dvije godine ima već osamstotinjak članova. Posebno je bila aktivna sekcija za izdavačku djelatnost koja je osim *Kajkavskog kalendara* pokrenula i *Biblioteku Kajkavskog kalendara* unutar koje je 1971. izdano pet samostalnih knjiga. Bile su to zbirke kajkavskih pjesama Stjepana Bencea *Sledi i tragi*, Ivica Jembriha *Vse – i dihanje*, Stanka Kancijana *Zbrani čemer*, Martina Hegedušića *Žuli z vincem zalejani* i Dragutina Feletara *Moje Međimorje*, u drugom su krugu iste godine izdane i zbirke Paje Kanižaja *Kralju Tomislavu* i Božidara Hlasteca *Zvezde nad Sanoborom*, sve u uredničkom angažmanu Ernesta Fišera i u prosječnoj nakladi od oko tisuću primjeraka, dok je *Kajkavski kalendar* za 1972. tiskan u nakladi od oko jedanaest tisuća primjeraka. Valja napomenuti kako te knjige nisu označile samo obnovu međimurske književnosti, nego i općenito kajkavske književnosti nakon vrlo neproduktivnog početka druge polovice 20. stoljeća. Tome treba pribrojiti i da se u samom kalendaru javlja veći broj kajkavskih pjesnika, i to iz većine kajkavskih krajeva: Međimurja (Milivoj Slaviček, Ernest Fišer, Ivica Jembrih, Stjepna Bence, Stanko Kancijan, Ljubica Duić, Zvonko Kovač, itd.), Podravine (Pajo Kanižaj, Milan Krmpotić, Božena Loborec, Martin Hegedušić, Miroslav Doleneć Dravski itd.), Zagorja (Stjepan Draganić, Stanko Dominić), Varaždina (Armin Rijavec), Zagreba (Stjepan Jakševac), Samobora (Božo Hlastec) itd.

Aktivnost KPD-a "Zrinski" bitno su pridonijele obnavljanju interesa za stvaralaštvo na kajkavskom jeziku, a to je već tada prepoznao Ernest Fišer koji u članku *Reafirmacija hrvatske kajkavske riječi* objavljenom u kalendaru 1971. govori kako je na djelu svojevrsan "preporod" kajkavske književnosti što, kako navodi u zaključku, ukazuje "na prijeku potrebu smišljene revalorizacije i adekvatnog, skladnog uklapanja te literature u maticu suvremene hrvatske književnosti i kulture uopće, a naročito u školske i obrazovne programe. Jer vitalnost hrvatskih dijalekata, njihovo neprestano plodno samopotvrđivanje u narodu, neće osiromašiti ni partikularizirati, već naprotiv – obogatiti i standardni hrvatski jezik i našu nacionalnu književnost"¹⁶.

Osim književnih djela, KPD "Zrinski" je tijekom 1971. izdao i povijesno-zemljopisnu monografiju Dragutina Feletara *Legrad*, povijesnoumjetničku monografiju Feletara i Đurića *Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske* te stručno-popularnu knjižicu istog autorskog dvojca *Navek on živi ki zgine pošteno* o Zrinskim i Frankopanima, koja je postala pravi bestseller pa su u kratkom roku tiskana tri izdanja, sveukupno oko petnaest tisuća primjeraka.

Feletarova i Đurićeva popularna knjižica o Zrinskim i Frankopanima bila je uvod u sljedeći važan projekt društva, a to je bilo obilježavanje 300. godišnjice pogibije Zrinskih i Frankopana, koja je obilježena kulturno-turističkim karavanama putovima Zrinskih i Frankopana.

¹⁴ Isto, str. 14-15.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto, str. 311.

Osim spomenutih inicijativa, KPD "Zrinski" je trebao koordinirati još jednu značajnu akciju, a to je bilo osnivanje svekajkavske udruge Hrvatski kajkavski sabor, po uzoru na netom prije toga osnovan, ranije spominjani, Čakavski sabor. Osnivačka skupština trebala je biti organizirana početkom 1972, no to nije ostvareno zbog toga što je rad društva, zbog tobožnjeg širenja nacionalizma i šovinizma, ubrzo ugušen. Partiji je posebno zasmetala pjesma *Kad izgovorim svoje ime* Željka Sabola objavljena u kalendaru 1972., koja tobože "sadržava u sebi sve karakteristike jedne nacionalističko-šovinističke pjesme u kojoj se prikazuje neistinito političko i ekonomsko stanje Hrvatske i potiče i razviju [razvija] negativna nacionalistička osjećanja"¹⁷.

KAJKAVSKO PROLJEĆE U HRVATSKOM ZAGORJU

Što se tiče kulturnih zbivanja u Hrvatskom zagorju, na prvo mjesto treba staviti *Festival kajkavskih popevki* koji se od 1966. održava u Krapini. O važnosti i popularnosti tog festivala svjedoči činjenica da ga je od prve godine prenosila Radiotelevizija (RTV) Zagreb, a 1970. povodom obilježavanja njegove petogodišnjice postojanja posjetio ga je i sam Tito¹⁸. Festival je bio dio novoutemeljenog Zagorskog tjedna, u sklopu kojeg su održane još neke manifestacije. Kako izvještava Antun Kozina¹⁹, prvi Zagorski tjedan započeo je svečanom sjednicom Odjela za suvremenu književnost JAZU povodom stogodišnjice akademije te je upriličeno svečano otvorenje Muzeja Ljudevita Gaja u Krapini. Među ostalim događanjima, kao što su izložbe cvijeća, likovnih radova djece i odraslih, nastupi kulturno-umjetničkih društava i slično, Narodno kazalište "August Cesarec" iz Varaždina izvelo je kajkavsku predstavu *Matijaš Grabancijaš Dijak* Tituša Brezovačkog, održan je recital kajkavske poezije, a priređena je i izložba pisanih djela starih i novih kajkavskih pisaca, što sve govori u prilog tome kako je vrlo značajan prostor u okviru glavne glazbene manifestacije zauzimala i kajkavska riječ, tj. kajkavska književnost. To je potvrdila i sama glazbena festivalska večer na kojoj su dominirale pjesme nastale na stihove kajkavskih pjesnika. Među izvođačima našla su se i neka vrlo popularna imena, kao što su Ivo Robić, Zvonko Spišić, Elvira Voća itd. Festival se održava i danas.

Što se tiče periodike, Kulturno-prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca "Matija Gubec" iz Zagreba (KPD HZ MG, osnovano 1945.) od 1957. izdavalo je *Zagorski kolendar*, koji 1969. mijenja naslov u *Zagorski godišnjak*²⁰. Bio je to godišnjak vrlo širokog sadržajnog spektra, dijelom u tradiciji starih pučko-kalendarskih periodika. Osim manjeg broja članaka iz povijesti ili o istaknutim događajima i ličnostima iz Zagorja i kajkavske Hrvatske, donosio je i pregled recentnih događaja s tih područja pa predstavlja dragocjen izvor za svekolika istraživanja. Manji, ali stalan dio prostora posvećivan je i književnom stvaralaštvu, i to kako na standardnom tako i na kajkavskom jeziku. Kajkavskim se pjesmama do 1971. u njemu javljaju Anđela Vokaun Dokmanović, Stjepan Bence, Stanko Dominić, Stjepan Draganić, Ivica Jembrih, Melita Runje, Benedikt Tumpa, Milan Krmpotić i dr. KPD HZ MG je izdao i neke od rijetkih kajkavskih knjiga prije *kajkavskog proljeća* 1970-ih, kao što su zbirke *Povehlo cvetje* Anđele Vokaun Dokmanović (1962.) i *Kruh sozom zamešani* (1963.) Stjepana Bencea.

Unatoč tome što je već *Zagorski kolendar/godišnjak* pokrivaio područje Zagorja, uostalom i spominjani je *Kajkavski kalendar/kolendar* imao pretenzije obuhvaćati cijelo kajkavsko područje, pa tako i Zagorje, a to je područje trebao pokrivati i časopis *Kaj* pokrenut 1968. u Zagrebu, grupacija zagorskih književnika i intelektualaca okupljenih oko Kozine u Krapini 1969. pokreće još jedan kulturno-prosvjetni periodik, časopis *Hrvatsko zagorje*, te književno-kulturnu udruhu Društvo pisaca "Gajeva Danica" (DPGD). Časopis je, kao i *Kajkavski kalendar/kolendar*, bio sadržajno vrlo raznolik: dio

¹⁷ Isto, str. 123.

¹⁸ P. KOŠTUIĆ: *Tito na finalu festivala kajkavskih popevki*. Hrvatsko zagorje, 2 (1970), br. 4-12, str. 4-7.

¹⁹ Antun KOZINA, *Preporodni kaj: festival kajkavske popevke "Krapina 66." i Zagorski tjedan (Od 18. do 25. IX 1966)*. Zagorski kolendar, 27 (1968), br. 27, str. 69-82.

²⁰ Ivo LADIKA: *Tridesetgodišnjica našeg društva*. Zagorski godišnjak, 19 (1975), br. 19, str. 13-16.

časopisa posvećen je člancima o obljetnicama istaknutih ličnosti iz Zagorja, dio člancima iz povijesti te regije, dio govori o aktualnostima iz Zagorja (u širokom rasponu od kulture do sporta), dio donosi prikaze knjiga, a dio je posvećen i književnom stvaralaštvu, s tim što je podjednak broj tekstova na kajkavskom i standardnom jeziku. Kajkavske su uratke u njemu objavljivali Stjepan Jakševac, Ljubica Konjević, Ivica Jembrih, Stjepan Bence, Stanko Dominić, Pero Vuglač, Marija Novak, Antun Galović i dr.

Sredinom 1971. u Krapini je osnovan i Ogranak Matice hrvatske, koji je trebao preuzeti izdavanje časopisa *Hrvatsko zagorje*. Kako izvještava Antun Galović²¹, ogranak je osnovan 27. lipnja 1971, za prvog predsjednika izabran je Ivica Fizir, a među glavnim smjernicama rada izdvojeno je organiziranje programa za obilježavanje ilirskog pokreta i hrvatskog narodnog preporoda u krapinskom Gajevu muzeju te utemeljenje parka skulptura hrvatskih preporoditelja. No, ogranaka je ubrzo ugušen slomom Hrvatskog proljeća-

U Zlatar Bistrici je pak 1969. osnovano Kulturno-prosvjetno društvo (KPD) "Zlatarjeve" koje od 1970. počinje organizirati Dane kajkavske riječi²². U sklopu Dana su, osim likovnih i glazbenih te turističko-zabavnih, organizirani i književni i znanstveni događaji. Jedan od njih bio je recital za djecu *Dječje književno stvaranje*, a organiziran je i kajkavski recital za odrasle *Zbor kajkavskih pjesnika*, koji je popraćen i istoimenim zbornikom najuspješnijih pjesama. U sklopu Dana organiziran je i *Znanstveni skup o kajkavskom narječju i književnosti*, inače prvi znanstveni skup o toj problematici. Znanstveni skupovi su se održavali od 1970. do 1975, a zatim svake druge godine od 1992. do 1998, a pratili su ih i zbornici radova pod naslovom *Kajkavski zbornik* (1974., 1994., 1996., 1998.). Ni ostale se manifestacije nisu održavale kontinuirano, no zlatarski Dani kajkavske riječi se kao skup različitih manifestacija održavaju i danas.

Što se tiče Zagorja, od 1970. se i u Poznanovcu počinje organizirati *Susret mladih pjesnika i recitatora* koji 1994. mijenja ime u *Susret riječi* te se seli u Bedekovčinu²³.

KAJKAVSKO PROLJEĆE U VARAŽDINSKOM KRAJU

Na varaždinskom su području neki od važnijih kulturnih događaja također bili povezani s glazbom. Kako izvještava Tomislav Đurić²⁴, sve je počelo velikom proslavom 140. obljetnice glasovite varaždinske Muzičke (danas Glazbene) škole 1968. godine. Vrlo veliko značenje imale su Muzičke karavane koje su inicirali i organizirali Marijan Zuber i Tomislav Jagačić. Tijekom cijele godine u Varaždin su stizale kolone autobusa sa školskom djecom iz sjeverozapadne Hrvatske, koja su posjećivala Gradski muzej u poznatom varaždinskom Starom gradu i koncerte Muzičke škole u Koncertnoj dvorani. U sklopu te proslave počeo se tiskati i kulturni časopis *Varaždinska lira* (1968.-1971.), a koncert barokne glazbe koji su učenici Muzičke škole, uz neke poznate umjetnike, održali te godine u ranobaroknoj Isusovačkoj crkvi (današnja Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije na nebo Varaždinske biskupije) bio je zametak i poticaj za osnivanje jednog od najznačajnijih kulturno-identifikacijskih obilježja "baroknog grada" – *Varaždinskih baroknih večeri* – koje su pokrenute tri godine kasnije (1971.) te se održavaju sve do danas²⁵.

Kulturni život u Varaždinu bio je povezan i s Narodnim kazalištem "August Cesarec" (danas Hrvatsko narodno kazalište (HNK) Varaždin) koje u Varaždinu kao stalno profesionalno kazalište

²¹ Alen GALOVIĆ: *Ogranak Matice hrvatske i u Krapini*. Hrvatsko zagorje, 3 (1971), br. 2-3, str. 53.

²² Božidar HITREC: *Dani kajkavske riječi Zlatar – 70*. Hrvatsko zagorje, 3 (1971), br. 1, str. 9-12.; Mirko SVIBEN: *"Dani kajkavske riječi – Zlatar 70"*. Kajkavski kolendar, 3 (1971), str. 329-331.

²³ Vladimir POLJANEC: *Vodič za hodočasnike: pregledi, ogledi i pogledi*. Klanjec, Hrvatskozagorsko književno društvo, 2008.

²⁴ Tomislav GJURIĆ: *Varaždinske karavane – hrvatski turistički fenomen*. Zagorski godišnjak, 16 (1972), br. 16, str. 151-153.

²⁵ Ruža DADA: *Varaždinske barokne večeri u zamislama i ostvarenjima svojih začetnika*. Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 21 (2010), br. 21, st. 13-29.

djeluje od 1945., iako Varaždin ima i stariju tradiciju kazališnih kuća i družina. Kazalište je gajilo poseban interes za kajkavsku dramsku baštinu pa je tako 1966. na repertoaru bio *Matijaš Grabancijaš Dijak* Tituša Brezovačkog, 1969. anonimna kajkavska komedija *Mislibolesnik iliti hipokondrijakuš* te 1970. također anonimna *Nije vsaki cipeliš na vsaku nogu*, sve predstave u režiji Borislava Mrkšića²⁶. S obzirom na to možemo reći da je i varaždinsko kazalište dalo velik doprinos oživljavanju kajkavske riječi, ovaj put kao scenskog govora. Lokalnim partijcima posebno je smetalo što je kazalište 1971. na repertoaru imalo predstave *Smrt Stjepana Radića* Tomislava Bakarića u režiji Petra Večeka i *Zrinski* Tita Strozija u režiji tadašnjeg ravnatelja kazališta Vida Fijana, kojima su obilježene obljetnice tih hrvatskih velikana – 300. godišnjica Urote (1651.-1971.) i 100. godišnjica Radićeva rođenja (1871.-1971.). Iste je godine na repertoaru varaždinskog kazališta bila i u zagrebačkom &TD-u netom praižvedena *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* Ive Brešana u režiji Vjekoslava Vidoševića koja ismijava partijski sustav.

Od ostalih čimbenika kulturnog života u Varaždinu valja spomenuti i varaždinski ogranak Matice hrvatske (MHV), čiji je rad nakon više prekida obnovljen 1966. zahvaljujući Božidaru Vančiku koji mu je i predsjedao od 1966. do 1970, a do ukinuća 1971. predsjednik je bio Nikola Dugandžić. Kako izvještava Drago Biščan²⁷, najviše aktivnosti MHV je organizirao 1970. i 1971. kada je imao oko tisuću članova. Tih je godina organizirano više predavanja i drugih aktivnosti koje su bile šire društvene naravi. MHV je 1971. bio organizator proslave 80. godišnjice znamenitog varaždinskog povjesničara Krešimira Filića, a iste je godine u okviru ogranka osnovan i Pjevački zbor "Ivan Padovec". Između ostalog, ogranak je izdao i nekoliko knjiga²⁸ te je zajedno s ograncima u Čakovcu i Koprivnici trebao biti sunakladnik spominjanog nesuđenog časopisa *Hrvatski sjever*. No, sve su aktivnosti MHV-a zaustavljene 1971. zbog tobožnjeg poticanja nacionalizma²⁹.

KAJKAVSKO PROLJEĆE U PODRAVINI

Za razliku od svih do sada spomenutih regija, jedino je u Podravini uspon kulturnog života krajem 1960-ih bio prije svega povezan sa slikarstvom. Naime, u Hlebinama je 1968. otvorena Galerija naivne umjetnosti kao središnji nacionalni muzejsko-galerijski objekt za predstavljanje tada vrlo popularnih pripadnika tzv. hlebinske škole naivne umjetnosti (Ivan Generalić, Franjo Mraz, Mirko Virius, Mijo Kovačić, Ivan Večenaj i dr). Otvorenje Galerije bio je prvorazredan kulturni događaj za Podravinu, a odmah su zaređali i dolasci mnogobrojnih gostiju, čak i iz inozemstva³⁰. Podravski i ostali naivni slikari u svojim su slikama afirmirali podravske i općenito seoske krajolike čime su pridonijeli konstituiranju podravskog identiteta. No, naslovima svojih slika, koje su vrlo često na kajkavskom jeziku, npr. *Bilo nas je pet vu kleti*, *Težaki pri obedu*, *Molvarsko prošćenje* itd. Krste Hegedušića, *Jelenski svati*, *Mrtvec pred oltoram* itd. Ivana Generalića, *Pevec na obedu*, *Pevci se kolo* itd. Ivana Večenaja, *Život zvun vremena*, *Poldan* itd. Mije Kovačića, doprinijeli su i afirmaciji kajkavskog jezika među govornicima svih varijeteta budući da su hlebinsku galeriju posjećivali ljudi iz svih krajeva Hrvatske, odnosno da su slike podravskih naivaca kupovali i nekajkavci.

²⁶ Branko HEĆIMOVIĆ (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta: 1840-1860-1980*. Zagreb, Globus-JAZU, 1990-2002. Sv. I: *Repertoari kazališta, kazališnih družina i grupa, partizanskih kazališta, festivala, smotri i susreta*, 1990. Str. 602-605.

²⁷ Drago BIŠČAN: *Varaždin u povijesti Matice hrvatske*. Varaždinski godišnjak, 1 (1994), br. 1, str. 33-45.

²⁸ Krešimir Filić *Prilozi historiji Varaždina* (1967.); Armin Rijavec *Nalik je beskraju* (1969.) i *Trenutak leptira* (1970); Zvonko Petrović *Trenuci zaborava* (1971.).

²⁹ Usp. Nikola DUGANDŽIĆ: "Kontrarevolucija" u *Matici hrvatskoj 1971. godine i zabrana njenog rada*. Varaždinski godišnjak, 1 (1994), br. 1, str. 47-[54].; Tomislav ĐURIĆ: *Zašto su šutjela lepoglavska zvona: Hrvatsko proljeće u Varaždinu i Čakovcu 1971.: svjedočenja – članci – dokumenti*. Samobor, Meridijani, 2004.

³⁰ Draženka JALŠIĆ ERNEČIĆ: *Godine planiranja izgradnje i otvorenja Galerije naivne umjetnosti Hlebine 1962.-1968*. Podravski zbornik, 34 (2008), br. 34, str. 71-88.

Od ostalih kulturnih čimbenika u Podravini, mogli bismo spomenuti 1966. osnovani Ogranak Matice hrvatske u Koprivnici (MHK) koji je do zabrane rada 1971. izdao nekoliko (kajkavskih) zbirki poezije³¹, a najveći izdavački pothvat ogranka bilo je izdavanje *Sabраниh književnih djela* istaknutog podravskog književnika-seljaka Mihovila Pavleka Miškine 1968. godine, koja je priredio Zvonimir Kulundžić. U sabranim djelima su, dakako, bile zastupljene i Miškinine kajkavske pjesme, koje su na taj način ponovno oživjele među širim krugovima. Ogranak je zajedno s Matičinim ograncima iz Čakovca i Varaždina 1971. trebao biti sunakladnik nepokrenutog časopisa *Hrvatski sjever*.

No, dok Matičini ogranci u Varaždinu, Čakovcu i Koprivnici nisu uspjeli pokrenuti svoj časopis, to je pošlo za rukom Općinskoj konferenciji Saveza omladine Općine Koprivnica koja je početkom 1971. pokrenula časopis *Susreti*. Podnaslovljen kao *smotra suvremenih prosudbi mladih Podravine* bio je to časopis koji je sadržajno bitno odudarao od svih ostalih koji su tih godina pokrenuti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Naime, među glavnim obilježjima *Susreta* (koji se u drugom broju nazivaju "anti-časopis", a u trećem "anti-revija") bili su provokativnost i polemičnost, što se očituje u vrlo kritički intoniranim člancima, štoviše i otvorenim invektivama većinom prema lokalnim ličnostima i fenomenima. Poseban prostor u časopisu posvećen je književnosti, i to i na kajkavskom i na standardnom jeziku, mladih autora iz Podravine (Božena Loborec, Pajo Kanižaj, Fran Koncelak, Slavko Fijačko, Vjekoslav Prvčić, Ivan Peterlin, Ivo Horvat, Katarina Gaži i dr). Izazvavši mnogobrojne reakcije, od pozitivnih do negativnih, te pokazavši avangardni duh i potencijal, podravska omladina izdala je tek tri broja svojeg "anti-časopisa" tijekom 1971. te je danas teško procijeniti koliko bi, da su nastavili izdavati svoje *Susrete*, uspjeli promijeniti književnu i kulturnu sliku Podravine.

KAJKAVSKO PROLJEĆE U ZAGREBAČKOM KRAJU

Revitalizaciji regionalnih identiteta i kajkavskog jezika krajem 1960-ih pridružili su se i pojedini gradovi bliže i dalje okolice Zagreba. Tako je u rujnu 1970. u Svetom Ivanu Zelini održan prvi Recital kajkavske lirike "Dragutin Domjanić". Kao što je vidljivo iz spomenice recitala³², interes natjecatelja bio je vrlo velik – prijavilo se 79 autora s 294 pjesme, a jednako je tako bio i vrlo velik odaziv publike koja je zelinski Dom kulture ispunila do posljednjeg mjesta. Što se tiče samih pjesnika-natjecatelja, pedesetak odabranih pjesama na samoj su recitalnoj večeri interpretirali glumci, a žiri je na kraju proglasio tri najbolje pjesme, koje su i novčano nagrađene. Recital se s nešto promijenjenom koncepcijom u kontinuitetu održavao do 1979, a obnovljen je 1992. te se otada bez prestanka svake godine održava do dana, s postavši tako kajkavski recital s najdužim kontinuitetom, ali i najvišim stupnjem kvalitete, o čemu svjedoče njegovi nagrađenici koji su odreda najistaknutija imena suvremene kajkavske poezije (Ivo Kalinski, Zlatko Crmec, Zvonko Kovač, Božica Jelušić, Stanislav Petrović, Ernest Fišer, Denis Peričić, Valentina Šinjori i dr.). U sklopu i prvog i drugog niza recitala objavljuje se zbornik s najuspješnijim pjesmama naslova *Zeleni bregi Zeline*.

Proljećarske 1971. afirmaciji suvremene kajkavske književnosti pridružio se i Samobor u kojem je tijekom svibnja priređena Smotra kajkavskog pjesništva "Samobor 1971". Kako izvještava Mate Ujević³³, prva večer bila je posvećena recitiranju antologijskih pjesmama kajkavskih pjesnika prve polovice 20. stoljeća i narodnih pjesama samoborske okolice, a druga i treća večer bile su posvećene suvremenim kajkavskim pjesnicima. Najuspješnije pjesme sa smotre objavljene su u zborniku *Horvacka zemlica* (1971.). Prvi samoborski recital bio je ujedno i posljednji jer se recital nije nastavio održavati.

Iz današnje perspektive gledano, najznačajniji događaj za revitalizaciju ne samo kajkavske književnosti i kulture, nego i kajkavske znanosti i kajkavskog kulturnog identiteta uopće, predstavljalo je

³¹ Milan Krmpotić *Lubljeni moj kraj* (1967.) i *Najlepše reči* (1969.), Žarko Marjanović *Suhi osinjak* (1969.).

³² Ivica KUKOVAČEC (ur.): *Tak je bilo...: 25 godina Recitala kajkavskog pjesništva "Dragutin Domjanić" – Sveti Ivan Zelina*. Sveti Ivan Zelina, Pučko otvoreno učilište-Ogranak Matice hrvatske, 2006.

³³ Mate UJEVIĆ: *Smotra kajkavskog pjesništva "Samobor 71"*. Zagorski godišnjak, 16 (1972), br. 16, str. 168-178.

pokretanje časopisa *Kaj*. Kao *časopis za prosvjetu i kulturu* 1968. u Zagrebu ga je pokrenuo Stjepan Draganić. Opravdanost pokretanja *Kaja* Draganić je pronašao u činjenici "da kajkavske regije nikada ranije nisu imale ovakvu ediciju; ona je nedostajala Zagorju, Prigorju, Moslavini, Podravini, Međimurju i drugdje" jer "ljudi manjih mjesta nisu imali takvu svoju kulturnu tribinu"³⁴. Detaljnije, Draganić je o svrsi časopisa napomenuo: "S programske strane, mi smo, između ostalog, naročito željeli da časopis posluži afirmaciji onih brojnih kulturno-historijskih vrijednosti koje u sebi kriju mnogi objekti u često malim zaseocima. Isto je i sa ličnostima i njihovim djelima, tradicijama, narodnom umjetnošću, historijom – i čovjekom ovim ovdje"³⁵. Iz citiranih je Draganićevih riječi vidljivo najmanje troje. Kao prvo, da će časopis pokrivati cijeli prostor kajkavske Hrvatske. Kao drugo, da će biti usmjeren prema afirmaciji "kulturno-historijskih" vrijednosti, dakle, da će pokrivati vrlo široko područje pojma *kultura*. I kao treće, da će biti usmjeren prema tzv. malim ljudima i "zaseocima", dakle onom *najnižem* dijelu tradicije i kulture koji se obično smatra(lo) nebitnim.

Takav program Draganić je i ostvario. Osim suvremenih kajkavskih književnika, svoj prostor u *Kaju* u prve četiri godine izlaženja koje promatramo u ovome radu, pronašli su i stručnjaci različitih profila, od književnih kritičara, preko povjesničara, do etnologa i povjesničara umjetnosti. U te je prve četiri godine objavljeno i nekoliko "namjenskih" brojeva – svojevrsnih multidisciplinarnih zbornika – posvećenih mjestima i regijama kajkavske Hrvatske: Zapešiću (5/1969.), Đurđevcu (6/1969.), Zlatar Bistrici (9/1969.), Donjoj Stubici (2/1970.), Ludbregu (3-4/1970.), Klanjcu (5/1970.), Samoboru (3-4/1971.), Sesvetama (6/1971.) i Sv. Ivanu Zelini (7-8/1971.). Jedan broj posvećen je i Seljačkoj buni iz 1573. (2/1969.), a svoje brojeve dobili su i Dragutin Domjanić (9/1968.), Ksaver Šandor Gjalški (9/1970.), Baltazar Adam Krčelić (5/1971.), Zrinski i Frankopani (9/1971.), Mihovil Pavlek Miškina i Podravina (12/1968.) te Josip Slavenski i Međimurje (10/1969.). U tim tematskim brojevima posvećenima mjestima i regijama kajkavske Hrvatske obično se donose prilozi o suvremenosti pojedinog kraja, i to kako o privredi i ekonomiji, tako i društvenom i kulturnom životu, te prilozi o povijesti tih područja, ali i etnologiji, geografiji, kulturnoj i spomeničkoj baštini i ostalim znamenitostima.

Najveći prostor ipak je u *Kaju* posvećivan suvremenoj kajkavskoj književnosti. Već od prvog broja časopis ima posebnu rubriku *Novija kajkavska lirika*, u kojoj se u prvim godištima javljaju kako neki iskusniji suvremeni kajkavski pjesnici (npr. Nikola Pavić), tako i potpuni početnici (npr. Božena Loborec, Verica Jačmenica Jazbec, Melita Runje, Stanko Kancijan, Ivica Jembrih, Josip Ozimec, Adalbert Pogačić, Katica Šimec, Franjo Švob, Drago Ulama, Dragutin Vuk, Zdravko Čadež i dr.). S obzirom na takav sastav uvrštavanih pjesnika u nekoliko prvih godišta, vidljivo je kako je urednička politika bila okupiti sve kajkavske pjesnike, bez obzira na dob ili poetiku, što je i rezultiralo širokim kvalitativnim spektrom uvrštenih tekstova. U četvrtom godištu (1971.) priređena je već i *Panorama novijega kajkavskog pjesništva* (1/1971.), a ubrzo i panorama dječjeg kajkavskog stvaralaštva *Kajkavske popjevke najmlajših* (2/1971.). Obje su svoju građu crpile upravo sa stranica *Kaja*, što svjedoči o njegovoj važnosti za oživljavanje kajkavske književnosti.

Spomenuta je panorama obuhvaćala kajkavsku pjesničku produkciju od 1950-ih do pjesnika koji su se netom pojavili u *Kaju*. Uvrštenih tridesetak kajkavskih pjesnika iz tog razdoblja (1950.-1970.) samo je potvrdilo Kuzmanovićevu tezu kako se radilo o slabijoj stvaralačkoj fazi kajkavske književnosti u odnosu kako na *zlatno doba* koje joj je prethodilo tako i na novo postmoderno doba koje je slijedilo. Uvrštene pjesme, naime, uglavnom variraju zavičajne i socijalna motive poznate iz pjesničke produkcije prethodnih generacija kajkavskih pjesnika, prilikom čega otklon od takve zavičajno-impresionističke i socijalno-angažirane matrice u panorami pokazuje prije svega pjesništvo Ive Kalinskog. No, gledajući cjelinu panorame možemo reći kako je ona ustvari zaokružila međufazu između dviju uspješnijih faza kajkavskog pjesništva, one koja joj je prethodila i one koja će uslijediti, a njezina je važnost i u tome što je u tom *prijelaznom* razdoblju ukazala na kontinuitet kajkavskog

³⁴ Juraj BALDANI: *Dvadeset četiri pitanja uz dvadesetčetvrti broj časopisa "Kaj"*. *Kaj*, 3 (1970), br. 1, str. 90.

³⁵ Isto.

pjesništva, odnosno što je poslužila kao most između modernog i postmodernog kajkavskog pjesništva.

Osim pjesništva, *Kaj* je nastojao oživjeti i kajkavsku prozu. Stoga su, uz znakovitu opasku "s dopuštenjem autora", već u tim prvim godištim pretisnuti ulomci nekih Krležinih prozaičkih djela pisani kajkavskim jezikom, čime je uredništvo očito željelo pokazati kako kajkavština može vrlo dobro funkcionirati i u proznom diskursu te je na taj način ustvari željelo potaknuti suvremene kajkavske pisce da počnu pisati i kajkavsku prozu.

U prva četiri godišta u *Kaju* su objavljena i neka dramska djela na kajkavskom jeziku, čime se htjelo revitalizirati i taj žanr. Tako je već u drugom godištu objavljena komedija *Falinga Imbre Presvetlog* Mladena Kerstnera, a godinu kasnije objavljene su i njegove komedije *Parade mora biti!* i *Pogan*. Iste godine objavljeni su i ulomci pseudopovijesne drame Marijana Matkovića *General i njegov lakrdijaš*, a 1971. objavljena je i drama *Puntari, hahari i jen šašavi pop* Ante Krmpotića.

ZAKLJUČAK

Kao što je bilo vidljivo u prethodnih nekoliko poglavlja, krajem 1960-ih i početkom 1970-ih javlja se velik broj različitih inicijativa koje, između ostalog, afirmiraju kajkavsku književnost i kulturu, i to u različitim domenama te u gotovo svim krajevima sjeverozapadne Hrvatske. Književnu riječ u glazbi posebno je afirmirao *Festival kajkavskih popevki* u Krapini, a na sceni ju je afirmiralo Narodno kazalište "August Cesarec" iz Varaždina. Na određen način u naslovima svojih slika afirmirali su je i podravski slikari naive. Što se tiče same književnosti, u tom su vremenu organizirani recitali kajkavske poezije u Krapini, Zlatar Bistrici, Poznanovcu, Svetom Ivanu Zelini i Samoboru, a ona svoje mjesto pronalazi i u novopokrenutim periodicima, kao što su *Zagorski kolendar/godišnjak* (Zagreb), *Međimurski kalendar* (Čakovec), *Varaždinska lira* (Varaždin), *Kajkavski kalendar/kolendar* (Čakovec), *Hrvatsko zagorje* (Krapina) i *Susreti* (Koprivnica). Osnivaju se i posebne udruge koje, između ostalog, organiziraju manifestacije i izdaju kako periodike tako i knjige u kojima kajkavska riječ zadobiva važno mjesto, kao što su Kulturno-prosvjetno društvo hrvatskih Zagoraca "Matija Gubec" iz Zagreba, ogranci Matice hrvatske u Čakovcu, Varaždinu i Koprivnici, Kulturno-prosvjetno društvo "Zrinski" iz Čakovca, Društvo pisaca "Gajeva Danica" iz Krapine i Kulturno-prosvjetno društvo "Zlatarjeve" iz Zlatar Bistrice. Sve to ukazuje na činjenicu kako kajkavski jezik od sredine 1960-ih nadalje prodire u sve više pora kulturnog života.

Kada analiziramo podrijetlo pobrojanih nositelja nove obnove kajkavske književnosti i kulture, moramo primijetiti da se radi o projektima nastalima na entuzijastičkoj, amaterskoj osnovi, što je pokazatelj nedostatka kulturnih i znanstvenih (javnim novcem financiranih) institucija u kajkavskim regijama. Situacija se, nažalost nije bitno promijenila niti danas, do kada je, uostalom, jedino preživio časopis *Kaj*. No, ako pogledamo i samo razdoblje od 1968. do 1971., svejedno moramo zaključiti kako je i u tom kontekstu taj časopis predstavljao najznačajniju inicijativu jer je ipak bio prvi koji je kajkavskoj književnosti i kulturi posvetio pažnju te ju predstavio u najširem opsegu. Takvu je njegovu zaslugu prepoznao i jedna od njegovih prvih interpretatora, Mladen Kuzmanović: "Koincidencije mogu biti slučajne, događaji su možda potekli iz drugih ishodišta i odvijali se logikom različitom od pretpostavljene, ali ipak ostaje neoboriva činjenica da tek *poslije* (a nikako *prije*) dva uspješna godišta 'Kaj'-a dolazi 1970. do pokretanja prvo zelinskog, a godinu kasnije i zlatarskog recitala suvremene kajkavske lirike. Toj se konstataciji uspješno može prigovoriti tezom da nijedan časopis, ma kako vješto bio vođen, nije uspio pokrenuti nepostojeće. Posve je jasno da je veći broj u 'Kaj'-u objavljenih pjesnika pisao kajkavsku poeziju i ranije i da je zanimanje publike za kajkavsku literaturu postojalo i prije prvog broja tog časopisa", no "[s]igurno je, isto tako, da su tek 'Kaj'-em oba do tada odvojena toka sretno ujedinjena u zajedničku maticu i da upravo časopis datira početak razdoblja kad se na kajkavštini mnogo više piše, čita i objavljuje"³⁶. Drugim riječima, *Kaju* se mora priznati da je ako ništa drugo bio *okidač* nakon kojeg je uslijedila eksplozija *kajkavskog proljeća*.

³⁶ Mladen KUZMANOVIĆ: *Nasljednici i istraživači*, str. 60.

Što se pak tiče samog kajkavskog pjesništva, osim Ive Kalinskog u prva četiri godišta *Kaja* ne pojavljuje se niti jedno od imena koje proučavatelji kajkavskog pjesništva danas smatraju kanonskim pjesnicima, kao što su Zvonko Kovač, Ivo Kalinski, Zlatko Crnec, Božica Pažur, Stanislav Petrović, Ernest Fišer, Božica Jelušić, Ivan Golub, Denis Peričić, Valentina Šinjori itd.³⁷, što znači kako je pojava *Kaja* u prvom redu ipak označila napredak u kvantiteti, a kvalitativni pomak se dogodio u godinama koje su slijedile. Isto vrijedi i za ostale žanrove.

Kuzmanović dobro primjećuje i kako je obnovi kajkavskog pjesništva osim samog *Kaja* doprinijela i izdavačka djelatnost koja je pokrenuta u njegovu kontekstu, konkretno *Biblioteka "Ignac Kristijanović"*, u sklopu koje je 1970. objavljeno šest knjiga kajkavskih književnika. Od toga je pet zbirki kajkavske poezije, Stanko Dominić *Kesne cvetje*, Božo Hlastec *Stari poti*, Ivan Horvat *Razlejane vode*, Verica Jačmenica Jazbec *Droptinice* i Božena Loborec *Čez mene ljudi idu*, a Draganićev *Ču-ču Štjef* je knjiga kajkavske proze. Kada tim izdanjima dodamo kajkavsku poeziju objavljivanu u *Kaju* i ostalim periodicima *kajkavskog proljeća*, onu koja se do 1971. pojavila na recitalima diljem kajkavske Hrvatske, dobivamo veći korpus kajkavske poezije u te četiri godine (1968.-1971.) nego u prethodnih im dvadesetak godina (1945.-1968.), što opravdava ocjenu kako je 1968. nastupio novi procvat kajkavskog pjesništva. Pritom valja imati na umu spomenutu konstataciju kako se procvat prvo očitovao samo u kvantitativnom, a tek kasnije i u kvalitativnom smislu. Isto vrijedi i za ostala područja kajkavske kulture i znanosti, koja su u razdoblju između 1968. i 1971. tek počela dobivati svoje osnove, a pravu razradu doživjela su tek kasnijih godina, i to ponovno ponajprije zahvaljujući časopisu *Kaj*.

LITERATURA

- Juraj BALDANI: *Dvadeset četiri pitanja uz dvadesetčetvrti broj časopisa "Kaj"*. *Kaj*, 3 (1970), br. 1, str. 90-95.
- Zvonimir BARTOLIĆ: *Ljetopis jednog ogranaka do 1971.* Hrvatski sjever, 1 (1996), br. 1, str. 83-89.
- Boris Domagoj BILETIĆ: *Glasi književne Istre: izbor studija, ogleda i kritika o suvremenoj hrvatskoj književnosti u Istri (do 2000.)*. Pula, Istarski ogranak DHK, 2002.
- Boris Domagoj BILETIĆ: *Istarski pisci i obzori: regionalizam, identitet i hrvatska književnost Istre pod fašizmom*. Zagreb, Alfa, 2002.
- Drago BIŠČAN: *Varaždin u povijesti Matice hrvatske*. Varaždinski godišnjak, 1 (1994), br. 1, str. 33-45.
- Vinko BREŠIĆ: *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Osijek, Ogranak Matice hrvatske-Grafika, 2004.
- Jurica CESAR (ur.): *Kulturno-prosvjetno društvo "Zrinski"*. Štrigova, Državni arhiv za Međimurje, 2011.
- Ruža DADA: *Varaždinske barokne večeri u zamislama i ostvarenjima svojih začetnika*. Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 21 (2010), br. 21, st. 13-29.
- Nikola DUGANDŽIĆ: *"Kontrarevolucija" u Matici hrvatskoj 1971. godine i zabrana njenog rada*. Varaždinski godišnjak, 1 (1994), br. 1, str. 47-[54].
- Tomislav ĐURIĆ: *Zašto su šutjela lepglaviska zvona: Hrvatsko proljeće u Varaždinu i Čakovcu 1971.: svjedočenja – članci – dokumenti*. Samobor, Meridijani, 2004.
- Božidar FINKA: *O povijesnom rječniku hrvatskoga kajkavskog književnog jezika*. Ljetopis JAZU, 70 (1964), br. 70, str. 403-404.
- Ernest FIŠER: *Dekantacija kajkaviana: rasprave i kritike o hrvatskom poslijeratnom kajkavskom pjesništvu*. Osijek, Revija, 1981.
- Ivo FRANGEŠ: *Položaj dijalekata u hrvatskoj književnosti*. U: Aleksandra Flaker (ur.): *Ivo Frangeš: izabrana*. Zagreb, Nakladni zavod MH, 1980., str. 122-[136].
- Alen GALOVIĆ: *Ogranak Matice hrvatske i u Krapini*. Hrvatsko zagorje, 3 (1971), br. 2-3, str. 53.
- Tomislav GJURIĆ: *Varaždinske karavane – hrvatski turistički fenomen*. Zagorski godišnjak, 16 (1972), br. 16, str. 151-153.
- Branko HEĆIMOVIĆ (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta: 1840-1860-1980*. Zagreb, Globus-JAZU, 1990-2002. Sv. I: *Repertoari kazališta, kazališnih družina i grupa, partizanskih kazališta, festivala, smotri i susreta*, 1990. Str. 602-605.

³⁷ Usp. Ernest FIŠER: *Dekantacija kajkaviana*; Joža SKOK: *Ignis verbi kajkavicae*.

- Božidar HITREC: *Dani kajkavske riječi Zlatar – 70*. Hrvatsko zagorje, 3 (1971), br. 1, str. 9-12.
- Draženka JALŠIĆ ERNEČIĆ: *Godine planiranja izgradnje i otvorenja Galerije naivne umjetnosti Hlebine 1962.-1968*. Podravski zbornik, 34 (2008), br. 34, str. 71-88.
- Hrvoje KLASIĆ: *Jugoslavija i svijet 1968*. Zagreb, Naklada Ljevak, 2012.
- P. KOŠTUIĆ: *Tito na finalu festivala kajkavskih popevki*. Hrvatsko zagorje, 2 (1970), br. 4-12, str. 4-7.
- Antun KOZINA, *Preporodni kaj: festival kajkavske popevke "Krapina 66." i Zagorski tjedan (Od 18. do 25. IX 1966)*. Zagorski kalendar, 27 (1968), br. 27, str. 69-82.
- Ivica KUKOVAČEC (ur.): *Tak je bilo...: 25 godina Recitala kajkavskog pjesništva "Dragutin Domjanić" – Sveti Ivan Zelina*. Sveti Ivan Zelina, Pučko otvoreno učilište-Ogranak Matice hrvatske, 2006.
- Sanja KNEŽEVIĆ: *Mediteranski tekst hrvatskoga pjesništva: postmodernističke poetike*. Zagreb, Naklada Ljevak, 2013.
- Mladen KUZMANOVIĆ: *Nasljednici i istraživači: (Globalne napomene o poslijeratnoj kajkavskoj lirici)*. U: Ivo Kalinski (ur.): *Jezični i umjetnički izraz na kajkavskom tlu: zbornik radova sa skupova u Krapini*. Krapina, Kajkavsko spravišće, 1993.
- Ivo LADIKA: *Tridesetgodišnjica našeg društva*. Zagorski godišnjak, 19 (1975), br. 19, str. 13-16.
- Vladimir POLJANEC: *Vodič za hodočasnike: pregledi, ogledi i pogledi*. Klanjec, Hrvatskozagorsko književno društvo, 2008.
- Tihomir PONOŠ: *Na rubu revolucije: studenti '71*. Zagreb, Profil, 2007.
- Helena SABLJIĆ TOMIĆ, Goran REM: *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb, Matica hrvatska, 2003.
- Joža SKOK: *Kajkavski kontekst hrvatske književnosti: književno-povijesne i kritičko-teorijske studije i rasprave*. Zagreb-Čakovec, "Zrinski"-ZZKFFZG, 1985a.
- Joža SKOK: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo: eseji, interpretacije i ocjene*. Zagreb-Čakovec, "Zrinski"-ZZKFFZG, 1985b.
- Joža SKOK: *Ignis verbi kajkavicae: nove kajkavske studije, eseji i rasprave*. Zagreb, Kajkavsko spravišće, 2007.
- Sanjin SOREL: *Mediteranizam tijela*. Zagreb, Altagama, 2003.
- Milorad STOJEVIĆ: *Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća: antologija: studija*. Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 1987.
- Mirko SVIBEN: *"Dani kajkavske riječi – Zlatar 70"*. Kajkavski kalendar, 3 (1971), str. 329-331
- Dubravko ŠKILJAN: *Govor nacije: jezik, nacija, Hrvati*. Zagreb, Golden marketing, 2002.
- Mate UJEVIĆ: *Smotra kajkavskog pjesništva "Samobor 71"*. Zagorski godišnjak, 16 (1972), br. 16, str. 168-178.

SUMMARY

In the background of the turbulent sociopolitical events linked with the Croatian Spring, different initiatives with the aim of (re)affirmation of the Kajkavian cultural identity have been appearing in the northwest Croatian regions at the end of the 1960s. First we are going to present all these initiatives (associations, periodicals, recitals) and then analyze their influence on the Kajkavian literature and language in this paper. Concerning the numerousness of the projects that have been appearing in the period of *the Kajkavian Spring* (1968-1971), at the end of the paper we conclude that the new blooming of the Kajkavian literature and culture happened in that period. As the most valuable initiative we have recognized Kaj periodical, which has inspired all other projects and was the only one completely specialized for the Kajkavian literature and culture.